Аналитички извештај

за правата на ЛГБТИ+ лицата во Северна Македонија 2023–2025

—

Институт
за
европска
политика.
Скопје

Аналитички извештај за правата на ЛГБТИ+ лицата во Северна Македонија 2023–2025

Издавач:
Институт за европски политики - Скопје

За издавачот:
д-р Симонида Кацарска

Автор:
Исмаил Камбери

Графички дизајн и печатење:
Релатив

Скопје, 2025

Овој документ е подготвен во рамките на проектот „Заедничка акција за човекови права“, финансиран од Европската Унија. Содржината на овој документ е единствена одговорност на Институтот за европска политика (ЕПИ) - Скопје и на никаков начин не може да се смета дека ги претставува ставовите и мислењата на Европската Унија.

Содржина:

Вовед **04.**

Методологија 05.

Моментална состојба со спроведувањето на препораките **06.**

Правна и институционална рамка 06.

Кривичен законик 07.

Правна рамка за заштита од дискриминација 08.

Правна рамка за законско признавање на родот 13.

Национални стратегии и политики 14.

Иницијативи за превенција, заштита и подигање на свеста, како и моментална состојба **16.**

Иницијативи за превенција, заштита и подигање на свеста 17.

Официјални претставници на земјата кои ја поддржуваат Парадата на гордоста и реакциите на антиродовите движења и верските заедници 17.

Владина поддршка на ЛГБТИ Центарот за поддршка 18.

Национална телефонска линија за советување на ЛГБТИ+ 19.

Интерсекциска дискриминација на ЛГБТИ+ лица Роми 19.

Посебен јавен обвинител за следење на предметите на говор на омраза и дискриминација 20.

Судски пресуди поврзани со ЛГБТИ+ заедницата 20.

Заклучок **22.**

Препораки **23.**

Користена литература **24.**

Вовед

ЛГБТИ+ лицата во Северна Македонија и понатаму се соочуваат со широко распространета дискриминација, насилство и социјална исклученост, како и со системски пречки кои ги ограничуваат нивните права и безбедност. Според истражувањето ЕУ ЛГБТИК III на Агенцијата за темелни права на Европската унија (ФРА), во Северна Македонија само 21% од анкетираните можат отворено да зборуваат за својот идентитет - далеку под европскиот просек кој е 51% - додека 74% активно избегнуваат јавни манифестации на наклонетост поради страв од вознемирување. Колку се овие лица загрижени за својата безбедност се покажува и со фактот дека 43% избегнуваат одредени подрачја за да го намалат ризикот од напад. [1]

Дискриминацијата се протега и на работното место, каде 27% пријавуваат пристрасност во вработувањето, во споредба со европскиот просек од 19%. Насилството и понатаму е итно прашање, при што 17% од ЛГБТИ+ лицата пријавиле физички или сексуален напад во изминатите пет години - стапка која е повисока од многу други европски земји. Распространето е и вознемирувањето, при што 63% изјавиле дека доживеале вакви инциденти во изминатата година, надминувајќи го просекот во регионот. Сепак, само 14% од жртвите ги пријавуваат насилните напади во полицијата, што е одраз на широко распространетата не доверба во полицијата.[2]

Малтретирањето и дискриминацијата во училиштата дополнително ги маргинализираат ЛГБТИ+ лицата, при што 68% се соочиле со потсмев, навреди или закани поради нивниот идентитет. Образовните институции честопати не успеваат да обезбедат инклузивна средина, бидејќи 63% од учениците го кријат својот идентитет на училиште, додека 61% изјавуваат дека темите поврзани со ЛГБТИ+ никогаш не се опфатени како дел од наставата. Ситуацијата е влошена поради големата распространетост на т.н. „практики на конверзија", при што 32% од испитаниците биле подложени на обиди за промена на нивната сексуална ориентација или родов идентитет – прилично над европскиот просек од 24%. Загриженоста за менталното здравје е исто така алармантна, бидејќи 18% пријавуваат дека често размислуваат за самоубиство, истакнувајќи ги сериозните психолошки последици од дискриминацијата и исклучувањето.[3]

И покрај овие предизвици, перцепцијата дека нетолеранцијата се зголемува е малку пониска отколку во другите европски земји, при што 37% веруваат дека насилството врз ЛГБТИ+ лицата е зголемено, во споредба со просекот на ЕУ-27, кој изнесува 59%. Сепак, довербата на јавноста во напорите на владата и понатаму е исклучително ниска, бидејќи само 14% сметаат дека властите ефикасно се справуваат со предрасудите и дискриминацијата. Во меѓувреме, правната заштита и понатаму не е соодветна, бидејќи истополовите партнерства не се признаваат, поради што мнозумина се лишени од основните права во однос на семејното право, наследството и здравствената заштита. Понатаму, кривичните дела мотивирани од пристрасност не се регистрираат систематски, ниту пак темелно се истражуваат од страна на полицијата или обвинителите, со што дополнително се ограничува пристапот до правдата.[4]

1 Агенција на ЕУ за темелни права, „Анкета на ЕУ ЛГБТИК III Еднаквоста на крстопат: Напредок и предизвици. Податоци за државата- Северна Македонија," пристапено на 28 март 2025 година, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbtiq_survey-2024-country_sheet-north_macedonia.pdf.. Страна 1

2 Исто Страници 1-2

3 Исто Страници 2-3

4 Исто Страници 1-3

Северна Македонија и напорите за пристапување во ЕУ. Како земја кандидат за членство во ЕУ, од Северна Македонија се очекува да ја усогласи својата правна рамка за човекови права со стандардите на ЕУ, кои ја истакнуваат заштитата на маргинализираните групи, вклучувајќи ги и ЛГБТИ+ лицата. Процесот на пристапување во ЕУ бара суштински правни и политички реформи за да се обезбеди еднаков третман, недискриминација и заштита на основните права - области за кои Северна Македонија повторно доби препораки.

Во Универзалниот периодичен преглед (УПР) правата на ЛГБТИ+ се наведени како приоритетна област која треба да се подобри. Во препораките од четвртиот циклус на УПР се истакна потребата од посилна правна заштита, подобра реакција на полицијата при дискриминација и насилство и донесување на поинклузивни политики за заштита на правата на ранливите групи. Усогласувањето на националните политики со овие заложби е од суштинско значење не само за исполнување на меѓународните обврски за човекови права, туку и за унапредување на демократскиот развој на Северна Македонија и можностите за интеграција во ЕУ.

За справување со овие предизвици потребни се сеопфатни правни реформи, посилна заштита од дискриминација и насочени политики за подобрување на социјалната инклузија и реакцијата на институциите кога се кршат правата на ЛГБТИ+ лицата. Оваа анализа ги испитува системските бариери со кои се соочуваат ЛГБТИ+ лицата во Северна Македонија, фокусирајќи се на дискриминацијата, насилството, правната заштита и општествените ставови, истовремено нагласувајќи ја итната потреба за реформи за да се обезбедат еднакви права и заштита за сите.

Методологија

Овој извештај е изработен со помош на анализа на документи, при што се анализирани релевантни документи и извештаи за проценка на состојбата со човековите права и мерките за заштита од дискриминација на ЛГБТИ+ заедницата во Северна Македонија. Примарни извори се официјалните извештаи од постапката за УПР, Извештајот на ЕУ за скринингот и Извештајот на ЕУ за напредокот на Северна Македонија за 2024 година, како и извештаи од релевантни граѓански организации.

Моментална состојба со спроведувањето на препораките

Правна и институционална рамка

Препораки од УПР

> *"117.34 Да се спроведат закони кои го криминализираат родовото насилство, вклучувајќи го и семејното насилство, како и насилството и дискриминацијата против припадниците на маргинализираните групи, вклучувајќи ги и ЛГБТИ+ лицата и Ромите (Соединетите Американски Држави);"*[5]
>
> *"117.193 Да се преземат понатамошни чекори за заштита на маргинализираните групи, како што се ЛГБТИ+ лицата и Ромите и да се воведат мерки за спречување на говорот на омраза насочен против нив (Канада);"*[6]
>
> *„117.29 Да се вклучи во Кривичниот законик сеопфатна дефиниција за говор на омраза која експлицитно ги вклучува сексуалната ориентација и родовите идентитети како основи за заштита (Исланд)";*[7]
>
> *"117.195 Да се донесат правни мерки за спречување и заштита на лицата од дискриминација, и гарантирање на нивните права врз основа на пол, вклучувајќи ја и ЛГБТК+ заедницата, како и за заштита од повеќе форми на дискриминација (Бразил)"*[8]

Извештај на Комисијата на ЕУ од скринингот на Северна Македонија

Правната рамка која се однесува на дискриминација и дела од омраза поради сексуална ориентација и родов идентитет во голема мера е воспоставена и усогласена со законодавството на ЕУ и европските стандарди. Сепак, таа не се спроведува соодветно и потребни се значителни подобрувања. Мора да се зајакнат напорите за промовирање еднаквост и за осуда на говорот на омраза, делата од омраза, дискриминацијата и нетолеранцијата. Дополнително, политичарите треба да се воздржат од употреба на дискриминаторски јазик.[9]

5 Совет за човекови права на ООН, „Извештај на работната група за Универзален периодичен преглед* Северна Македонија", пристапено на 28 март 2025 година, https://docs.un.org/en/A/HRC/57/11.

6 Исто.

7 Исто.

8 Исто.

9 Генерален директорат за соседство и преговори за проширување, „Скрининг извештај- Северна Македонија", 24 јули 2023 година, https://enlargement.ec.europa.eu/screening-report-north-macedonia_en.

Кривичен законик

Кривичниот законик[10] не содржи јасна и сеопфатна дефиниција на говорот на омраза, што и дава големо дискреционо право на полицијата во однос на тоа кои инциденти ќе ги истражи и гони. Делата од омраза против ЛГБТИ+ лицата не се пријавуваат доволно, во голема мера поради стравот од одмазда и недоверба во полицијата, а и правната заштита што е предвидена слабо се спроведува.[11] Дополнително, кривичните дела мотивирани од пристрасност не се регистрираат соодветно, ниту пак полицијата и обвинителствата темелно ги истражуваат.[12] И понатаму е потребно да се зајакне правната рамка и капацитетот на институциите за борба против говорот на омраза и делата од омраза - особено преку експлицитно признавање на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за заштита. Покрај тоа, властите не собираат систематски податоци за говорот на омраза и делата од омраза, што дополнително спречува ефективно да се одговори со политики.[13]

Член 137 од Кривичниот законик наведува дека секое ограничување или лишување од еднаквост на граѓаните врз основа на пол, род, раса, етничка припадност, јазик, националност, социјално потекло, религија, политички убедувања, образование, личен или социјален статус, попреченост, возраст, брачен статус или економски статус се казнува со затвор од три месеци до три години. Иако членот содржи одредба која предвидува и каков било друг основ за заштита предвиден со закон или со ратификуван меѓународен договор, сексуалната ориентација и родовиот идентитет не се експлицитно споменати.

Меѓу другото, членот 417 ја проширува заштитата преку криминализирање на дејствијата кои поттикнуваат омраза, дискриминација или прогон врз основа на пол. Слично на член 137, и овој член се повикува на други основи предвидени со закон или меѓународни договори, но сексуалната ориентација и родовиот идентитет не се експлицитно наведени.

Во однос на делата од омраза, Кривичниот законик е поексплицитен во препознавањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за тешки кривични дела. Во член 122 од Кривичниот законик се дефинирани клучните термини што се користат во различни кривични дела, вклучувајќи ги и делата од омраза, со што делото од омраза експлицитно се признава како кривично дело сторено целосно или делумно поради реална или претпоставена карактеристика на некое лице. Овие карактеристики вклучуваат раса, боја на кожа, националност, етничко потекло, вера, ментална или физичка попреченост, пол, родов идентитет, сексуална ориентација и политичко уверување. Како резултат на тоа, 19 кривични дела може да се сметаат за тешки кога се мотивирани од омраза, вклучувајќи кривични дела како што се убиство, насилство, телесна повреда, измачување и други.

10 Службен весник на Северна Македонија, „Кривичен законик“, 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018; 36/2023; 188/2023; § (n.d.).

11 Совет за човекови права на ООН, „Поднесен Национален извештај за човековите права. Резолуции на Советот 5/1 и 16/21* Северна Македонија,” 5 февруари 2024 година.

12 Обединети нации, „Резиме на поднесоците на засегнатите страни за Северна Македонија - Извештај на Канцеларијата на високиот комесар за човекови права на Обединетите нации **“, 22 февруари 2024 година.

13 Генерален директорат за соседство и преговори за проширување, „Извештај од скрининг- Северна Македонија“.

Член 144 ги криминализира сериозните закани врз животот или телесниот интегритет на лицето, со предвидена парична казна или казна затвор до шест месеци. Ставот 5 е особено релевантен, бидејќи предвидува дека лице кое јавно или преку ИКТ систем искажува закана за извршување на кривично дело казниво со најмалку пет години затвор - конкретно насочено кон друго лице поради неговата раса, боја на кожа, пол, сексуална ориентација, родов идентитет или други заштитени карактеристики - ќе се казни со казна затвор од една до пет години.

Членот 319 го криминализира поттикнувањето омраза, раздор или нетолеранција врз основа на националност, пол, раса или вера, и предвидува казни кои се движат од една до пет години затвор, како и до десет години во потешки случаи. Сепак, како и член 137 и член 417, оваа одредба експлицитно не ја вклучува сексуалната ориентација или родовиот идентитет, и покрај тоа што наведува и други основи предвидени со закон или меѓународни договори.

Членот 394-г се однесува на говорот на омраза на интернет, во кој се наведува дека Тој што преку компјутерски систем во јавноста шири расистички и ксенофобичен пишан материјал, слика или друга репрезентација на идеја или теорија која помага, промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство, против кое било лице или група, врз основа на раса, боја на кожа, национално или етничко потекло, како и верско уверување, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Правна рамка за заштита од дискриминација

Препораки од УПР

> *“117.195 Да се донесат правни мерки за спречување и заштита на лицата од дискриминација, обезбедување на нивните права врз основа на пол, вклучувајќи ја и ЛГБТКИА+ заедницата и за заштита од повеќе форми на дискриминација (Бразил)”*[14]
>
> *“117.39 Да се удвојат напорите за борба против сите форми на дискриминација врз основа на пол, етничка припадност, сексуална ориентација и родов идентитет или врз која било друга основа (Уругвај);”*[15]

Извештај на ЕК за Северна Македонија за 2024 година

Дискриминацијата и понатаму е исклучително важно прашање, при што 27% од ЛГБТИ+ лицата се соочиле со дискриминација на работното место или со проблеми при вработување во годината што му претходи на истражувањето на Агенцијата за темелни права за ЛГБТИК, што е повисоко од просекот на ЕУ-27 кој е 19%. Сè на сè, 39% се соочиле со дискриминација во различни аспекти на животот, што е малку повисоко од просекот на ЕУ-27 кој е 37%.[16] Главно тело за еднаквост во земјата е Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Откако беше формирана во 2021 година со новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација, таа сè уште се соочува со неколку важни предизвици кои го попречуваат нејзиното ефикасно функционирање. Главен таков предизвик е немањето финансиска независност, што ја ограничува способноста на Комисијата да работи автономно и да го исполни својот мандат без надворешни притисоци. Покрај тоа, нема доволно административен персонал што значително влијае на капацитетот на Комисијата да разгледува жалби, да спроведува истраги и да спроведува активности за подигнување на свеста.[17] Овие структурни ограничувања директно влијаат на заштитата на ранливите групи, вклучително и на ЛГБТИ+ заедницата, чии припадници често се потпираат на Комисијата за решавање на ситуациите со дискриминација и за застапување за нивните права.

14 Совет за човекови права на ОН, „Извештај на работната група за Универзален периодичен преглед* Северна Македонија“.

15 Исто.

16 Агенција на ЕУ за темелни права, „Анкета на ЕУ ЛГБТИК III Еднаквоста на крстопат: Напредок и предизвици. Податоци за земјата- Северна Македонија.“

17 Европска комисија, „Извештај за Северна Македонија за 2024 година“, 30 октомври 2024 година, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5f0c9185-ce46-46fc-bf44-82318ab47e88_en?filename=North%20Macedonia%20Report%202024.pdf.

Закон за спречување и заштита од дискриминација

Законското признавање и заштитата на ЛГБТИ+ лицата во Северна Македонија значително се разви, особено со усвојувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација кој беше донесен во 2020 година.[18] Еден од прогресивните аспекти на Законот за спречување и заштита од е неговото експлицитно вклучување на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени карактеристики во член 5, кој гласи: *„Дискриминацијата е забранета врз основа на раса, боја на кожа, потекло, национална или етничка припадност, пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет, членство во маргинализирана група, јазик, националност, социјално потекло, образование, религија или верување, политичко мислење, други убедувања, попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, економски статус, здравствена состојба, лични карактеристики и социјален статус.“*

Според член 3, законот е применлив на сите физички и правни лица, вклучувајќи ги и централните институции, локалните власти, приватните компании и на невладините организации. Обезбедува заштита од дискриминација во следниве области релевантни за ЛГБТИ+ лицата: вработување и работни односи, образование, наука и спорт, социјална сигурност, здравство и пензии, судство и администрација, домување, медиуми и информации од јавен карактер и пристап до стоки и услуги.

Говорот на омраза, како што е криминализиран во Кривичниот законик, е опфатен и во Законот за спречување и заштита од дискриминација. Членот 10 од овој закон го дефинира малтретирањето како секое несакано однесување насочено кон поединец или група врз дискриминаторска основа, со намера или последица да се наруши достоинството или да се создаде заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина. Оваа одредба се однесува на вознемирување и во реалниот живот и онлајн, така што го прави примарна основа за предметите со дискриминација поднесени до телото за еднаквост.

Сепак, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација во ваквите предмети не иницира кривична постапка. Нејзините одлуки и препораки, иако важни, не се правно обврзувачки. Доколку сторителот не ја почитува препораката, во Прекршочниот суд може да се поведе прекршочна постапка. Сепак, овој процес не обезбедува реституција за жртвите на дискриминација.

Покрај тоа, преклопувањето помеѓу кривичните дела за говор на омраза во Кривичниот законик и одредбите за вознемирување во Законот за спречување и заштита од дискриминација создава правни нејаснотии. Овој пристап со двоен систем ги комплицира работите за лицата кои бараат правда, бидејќи предизвикува загриженост во врска со res judicata- начелото дека на едно лице не може да му се суди двапати за исто дело. Ако дискриминаторот е казнет од Прекршочен суд согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација, тој не може да биде гонет за истото дело со кривична постапка. Ова, всушност, го ослабува правниот одговор на дискриминацијата, потенцијално намалувајќи ја сериозноста на ваквите дела.

Членот 48 од Законот за спречување и заштита од дискриминација предвидува дека сите закони кои содржат одредби поврзани со спречување и заштита од дискриминација мора да се усогласат со овој закон во рок од две години од денот на неговото стапување во сила, односно од октомври 2020 година. Оваа обврска ќе обезбеди унифицирана правна рамка која е во согласност со начелата за заштита од и спречување на дискриминација, зајакнување на правната усогласеност и зајакнување на механизмите за заштита на ранливите групи. Но многу закони и понатаму не се во согласност со оваа одредба. Покрај тоа, моменталната влада веќе ја смени својата позиција за експлицитно признавање на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за заштита од дискриминација во различни закони, наместо да ги категоризира под пошироки термини.[19]

18 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за спречување и заштита од дискриминација“, 258/2020 § (2020).

19 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за измени и дополнувања на Законот за основното образование“, 3/2025 § (без датум.).

Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги[20] во Северна Македонија содржи експлицитни мерки за заштита од дискриминација, нетолеранција, насилство и говор на омраза против поединци поради родов идентитет и сексуална ориентација. Членот 48 експлицитно забранува аудио и аудиовизуелни медиумски услуги да емитуваат програми, видеа и комерцијални известувања кои промовираат дискриминација, нетолеранција, насилство или омраза поради неколку карактеристики, меѓу кои и родов идентитет и сексуална ориентација. Одредбата гарантира дека медиумите не смеат да шират содржини кои би можеле да поттикнат предрасуди или маргинализација на поединци поради овие лични карактеристики.

Членот 144-в ја проширува заштитата на платформите за споделување видеа кои работат под надлежност на Северна Македонија. Од давателите на услуги се бара да преземат соодветни мерки за заштита на јавноста од програми или видеа генерирани од корисници кои промовираат, оправдуваат или поттикнуваат омраза, насилство или дискриминација врз основа на родов идентитет или сексуална ориентација или претставуваат директна и непосредна опасност поради тоа што поттикнуваат непријателство кон поединци или групи кои се дел од ЛГБТИ+ заедницата.

За непочитување на овие одредби може да се изречат парични казни. Член 147 предвидува медиумските субјекти прогласени за виновни за емитување дискриминаторски содржини - вклучувајќи материјал кој поттикнува омраза или нетолеранција кон поединци врз основа на родов идентитет или сексуална ориентација - да може да бидат казнети со парични казни од 1.000 до 5.000 евра.

Закон за правда на децата

Членот 9 од Законот за правда за децата[21] предвидува судовите и другите институции да ги почитуваат и штитат правата на децата без каква било форма на дискриминација. Законот експлицитно ги вклучува родовиот идентитет и сексуалната ориентација меѓу заштитените карактеристики, осигурувајќи дека децата кои се ЛГБТИ+ се третирани правично во сите судски и управни постапки. Оваа одредба се однесува на ситуации кога самите деца се вклучени во правни постапки, како и ситуации кога нивните родители, старатели или членови на семејството се засегнати од правни постапки.

Закон за социјална заштита

Член 16 од Законот за социјална заштита[22] утврдува дека секој поединец има право на социјална заштита врз основа на еднаков и правичен третман. Експлицитно забранува дискриминација во која било форма, со што на поединците не смее да им биде одбиен пристап до социјална помош или услуги поради нивниот родов идентитет или сексуална ориентација. Вклучувањето на родовиот идентитет и сексуалната ориентација во оваа законска одредба ги препознава специфичните ранливости со кои се соочуваат ЛГБТИ+ лицата во пристапот до социјалните услуги. Таа има за цел да ги отстрани структурните пречки кои можат да произлезат од предрасудите во управните постапки или при обезбедувањето на услуги.

20 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги“, 3/2014; 44/2014; 101/2014; 132/2014; 13/2016; 142/2016; 132/2017; 168/2018; 248/2018; 27/2019; 154/2019; 42/2020; 2/2021; 48/2021; 77/2021; 154/2023; 55/2024; 193/2024; § (н.д.).

21 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за правда на децата“, 66/2024; 55/2025; § (н.д.).

22 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за социјална заштита“, 104/2019; 146/2019; 275/2019; 302/2020; 311/2020; 163/2021; 294/2021; 99/2022; 236/2022; 273/2022; 65/2023; § (без датум).

Закон за извршување на санкции

Законот за извршување на санкциите[23] во Северна Македонија воспоставува начела на непристрасност и недискриминација во третманот на лицата кои подлежат на санкции. Член 4 наложува правилата со кои се уредува извршувањето на санкциите да мора да се применуваат непристрасно. При третман на лицата кои подлежат на санкции експлицитно се забранува дискриминација поради родов идентитет и сексуална ориентација, меѓу другите карактеристики. Членот 228 ги засилува овие заштити преку истакнување на одговорностите на казнено-поправните службеници во нивната интеракција со лицата што отслужуваат казна. Се бара службениците да ги извршуваат своите должности со чесност и непристрасност, без оглед на родовиот идентитет или сексуалната ориентација на лицата за кои се одговорни.

Закон за јавно обвинителство

Членот 7 од Законот за јавното обвинителство[24] наложува јавните обвинители да ги извршуваат своите должности законски, непристрасно и објективно, да ги штитат човековите права и да обезбедат ефикасност на кривичното гонење. Одредбата експлицитно гарантира еднаков третман пред законот, и забранува дискриминација врз основа на родов идентитет и сексуална ориентација. Членот 65 дополнително ги зајакнува овие заштити со експлицитна забрана на дискриминација при изборот на јавните обвинители. Тој гарантира дека поединците не можат да бидат исклучени или обесправени во нивната кандидатура поради нивниот родов идентитет или сексуална ориентација.

Закон за правата на пациентите

Член 5 од Законот за правата на пациентите[25] гарантира дека секој пациент има право да добие медицинска нега, лекување и рехабилитација без дискриминација врз основа на родов идентитет или сексуална ориентација. Оваа одредба гарантира дека на ЛГБТИ+ лицата не смеат да не им се дадат лекарски услуги, да добијат понеквалитетsно лекување или да се соочат со пристрасност од давателите на здравствени услуги поради нивниот идентитет.

Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство

Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство[26] редвидува основна заштита од родово базирано насилство и го гарантира правото на безбедност и поддршка без дискриминација. Членот 5 потврдува дека родовото насилство врз жените е форма на дискриминација која ја ограничува нивната способност да уживаат права и слободи на еднаква основа со мажите. Законот наложува сите мерки, активности и услуги за превенција и заштита на жртвите на родово базирано и семејно насилство да се спроведуваат без дискриминација поради нивниот родов идентитет и сексуална ориентација. Членот 92 содржи одредби за обезбедување услуги за привремено засолниште за жртвите кои се соочуваат со реална закана за нивниот живот и здравје или немаат други ресурси за сместување. Законот експлицитно ги препознава жртвите на насилство врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет меѓу оние кои ги исполнуваат условите за привремено засолниште, осигурувајќи дека ЛГБТИ+ лицата кои се соочуваат со насилство или социјална исклученост имаат пристап до безбедно домување и услуги за поддршка.

---

23 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за извршување на санкциите", 99/2019; 220/2019; 236/2022; 74/2024; § (без датум).

24 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за јавно обвинителство", 42/2020 § (без датум).

25 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за правата на пациентите", 82/2008; 12/2009; 53/2011; 150/2015; 190/2019; 122/2021; § (без датум).

26 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство", 24/2021; 39/2025; § (без датум).

Закон за заштита на децата

Членот 12 од Законот за заштита на децата[27] предвидува широки забрани против дискриминација, гарантирајќи дека ниту едно дете нема да биде третирано неправедно поради неговиот родов идентитет или сексуална ориентација. Законот експлицитно ги вклучува овие категории меѓу заштитените карактеристики, спречувајќи дискриминација во било која форма, без разлика дали во судска постапка, образование, социјални услуги или други области кои влијаат на правата и развојот на децата.

Предлог на закон за родова еднаквост

Министерството за труд и социјална политика во 2023 година го претстави Предлог-законот за родова еднаквост.[28] Законот претставува обид за гарантирање на сите лица еднакви права и можности без оглед на полот. Значаен аспект на овој закон е неговото експлицитно признавање на родовиот идентитет како правна и социјална категорија. Предлог-законот во член 4 обезбедува јасна и инклузивна дефиниција за родовиот идентитет: *„Родов идентитет" се однесува на внатрешното и индивидуално доживување на сопствениот родот што секое лице длабоко го чувствува за себе, што може но и не мора да соодејствува на полот што му е определен при раѓање, како и личното доживување на сопственото телото и поинакво изразување на родот, вклучително име, облека, говор, манири и друго.*

При објавувањето на предлог-законот, Министерството за труд и социјална политика беше предмет на големи реакции од антиродовите движења и Македонската православна црква, која се спротивстави на дефиницијата за родов идентитет во законот. Како резултат на тоа, претставниците од црквата организираа протести[29] и јавни дебати, заканувајќи им се на пратениците дека нема да добијат погреб и свадба ако гласаат за контроверзни закони.[30] Поради зголемениот притисок, Министерството го повлече законот од процедура, а во моментов состојбата е статус кво. Со новата Влада формирана во 2024 година и нејзините активности за отстранувањето на родовиот идентитет и сексуалната ориентација како заштитени категории од Законот за основно образование, може да се заклучи дека Предлог-законот за родова еднаквост ќе остане во статус кво подолг временски период.

Закон за измени и дополнувања на Законот за основно образование

Со измените на Законите за основно и средно образование,[31] кои стапија на сила на 11 јануари 2025 година, беа отстранети „родот", „сексуалната ориентација" и „родовиот идентитет" како заштитени основи од дискриминација во образованието. Оваа промена директно се коси со постојниот Закон за спречување и заштита од дискриминација, кој експлицитно ги вклучува овие категории. Со амандманите со кои се отстранија овие заштити, се ослабуваат институционалните заштитни мерки против дискриминација и насилство, особено за учениците кои се ЛГБТИ+ и девојките. Фактот што нема експлицитно признавање на дискриминацијата врз основа на родот во училиштата предизвикува загриженост дали ќе може да се нормализира исклученоста и врсничкото насилство. Дополнително, отстранувањето на овие термини може да ја ограничи способноста на образовните институции ефикасно да се справуваат со случаите на вознемирување и нееднаквост поради родовиот идентитет и сексуалната ориентација.

27 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за заштита на децата", 23/2013; 12/2014; 44/2014; 144/2014; 10/2015; 25/2015; 150/2015; 192/2015; 27/2016; 163/2017; 21/2018; 198/2018; 104/2019; 146/2019; 275/2019; 311/2020; 294/2021; 150/2022; 236/2022; 236/2022; 17/2025; § (без датум).

28 Министерство за труд и социјална политика, „Предлог-закон за родова еднаквост", без датум, https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2023/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82.pdf.

29 Plusinfo.mk, „Она што ни го прават со предлог-законите е диктатура. Владиката Јаков удри по невладините организации. "27 јуни 2023 година, https://plusinfo.mk/toa-shto-ni-go-pravat-so-predlog-zakonite-e-diktatura-episkop-akov-udri-po-nevladinite-organizacii/.

30 ocka.com.mk, „Владика ги опомена пратениците дека ќе бидат лишени од погреби и венчавки ако гласаат 'за' спорните закони, Најчевска ги нарече 'црковна мафија,"29 јуни 2023 година, https://tocka.com.mk/vesti/449902/vladika-gi-opomena-pratenicite-deka-ke-bidat-liseni-od-pogrebi-i-vencavki-ako-glasaat-za-spornite-zakoni-najcevska-gi-narece-crkovna-mafija.

31 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за измени и дополнувања на Законот за основното образование".

Правна рамка за законско признавање на родот

Во Северна Македонија, и покрај недостатокот на јасна законска процедура за промена на родовите маркери во официјалните документи, трансродовите лица успеаја да ги направат овие промени преку постојните правни механизми.[32] Во текот на изминатите шест години, 14 трансродови лица успешно ги променија своите родови маркери и добија нови матични броеви.[33] Иако сегашните закони експлицитно не забрануваат промена на родовите маркери во матичните книги, фактот што нема стандардизирана постапка прави одлуките да зависат од волјата на институциите, поради што постапките траат долго, од една година до една деценија.

Министерството за правда предложи измени на Законот за матична евиденција во мај 2021 година.[34] Овие измени имаа цел да воведат можност за самоопределување, со што правно компетентни возрасни лица кои не се во брак можат да го променат својот родов маркер со изјава на нотар без да имаат медицински интервенции. Овој пристап се усогласува со политиките во девет земји на ЕУ, како што се Белгија, Данска, Финска, Германија, Ирска, Луксембург, Малта, Португалија и Шпанија, каде што законското признавање на родот се заснова на самоидентификација, а не на медицински или психијатриски потврди.[35]

Сепак, овие предлози за измена на законот беа повлечени од собраниска процедура за да се овозможи поширока јавна дебата, поради што трансродовите лица останаа на милост на службениците во службата за матична евиденција.[36] Дополнително, Владата во тоа време, како и со Предлог-законот за родова еднаквост, доби силни реакции од антиродовите движења и верските заедници кои спроведоа кампања за ширење дезинформации насочена кон ЛГБТИ+ заедницата. Следствено, овој статус кво на предложените амандмани носи правна несигурност и укажува дека постои итна потреба за транспарентна и стандардизирана правна рамка за да се осигури дека трансродовите лица можат безбедно и ефикасно да добијат законско признавање на родот, заштитувајќи ги нивните основни права и правна безбедност во Северна Македонија.

Отсуство на Закон за истополови партнерства

Истополовите партнерства и понатаму се непризнаени во Северна Македонија, без правна рамка за нивна регистрација. ЕКРИ нагласи дека ваквата состојба може да доведе до различни форми на дискриминација во областа на социјалните права.[37] За да се реши ова прашање, ЕКРИ препорача властите да донесат правна рамка која ќе овозможи признавање и заштита на истополовите двојки, како одраз на општествената реалност во која тие се движат. Сепак, не е постигнат напредок во овој поглед. Покрај тоа, властите не направија ревизија на постојното законодавство за да ги идентификуваат правните недоследности и да ги проценат предизвиците со кои се соочуваат истополовите двојки во нивниот секојдневен живот, вклучувајќи ги и прашањата поврзани со семејното право, имотните и договорните права, законите за наследство и пристапот до здравствена заштита. Главниот закон кој го регулира бракот е Законот за семејство, во кој член 6 го дефинира бракот како законски регулирана заедница помеѓу маж и жена, воспоставена за да ги исполни интересите на брачните другари, семејството и општеството.[38]

32 Frontline.mk, Пред пратеници и дипломати: и трансродовите лица имаат идентитет", 17 мај 2023 година, https://frontline.mk/2023/05/17/pred-pratenici-i-diplomati-i-transrodovite-lica-imaat-identitet/.

33 Исто.

34 Министерство за правда, „Предлог на Закон за измени и дополнувања на Законот за матична евиденција", 5 мај 2021 година, https://ener.gov.mk/files/propisi_files/ria1/1_1971772738MK%204052021enerSobranie.docx.

35 Илга Европа, „Законско признавање на родот во 2025 година, Главни наоди," без датум, https://rainbowmap.ilga-europe.org/categories/legal-gender-recognition/.

36 360stepeni.mk, „Владата ги повлече законските измени за промена на полот со цел нивно понатамошно усогласување со други одредби," без датум, https://360stepeni.mk/vladata-gi-povleche-zakonskite-izmeni-za-promena-na-pol-za-da-gi-dousoglasi-so-drugi-odredbi/.

37 Европска комисија против расизам и нетолеранција, „Извештај на ЕКРИ за Северна Македонија", 20 септември 2023 година, https://rm.coe.int/sixth-ecri-report-on-north-macedonia/1680ac8c47.

38 Службен весник на Северна Македонија, „Закон за семејство", 80/1992; 9/1996; 19/2000; 18/2001; 79/2001; 38/2004; 60/2005; 33/2006; 84/2008; 117/2009; 67/2010; 156/2010; 39/2012; 44/2012; 38/2014; 115/2014; 138/2014; 104/2015; 150/2015; 122/2018; 51/2021; 53/2021; 199/2023; § (1992).

Понатамошното отсуство на правно признавање на истополовите партнерства во Северна Македонија не само што ја поттикнува дискриминацијата, туку и го негира еднаквиот пристап на истополовите двојки до основните социјални и правни заштити. Без такви реформи, истополовите двојки ќе останат ранливи на исклучување и нееднаков третман, со што се зајакнуваат системските пречки тие да ги уживаат нивните права, и да живеат безбедно и во благосостојба. Решавањето на ова прашање е од клучно значење за обезбедување еднаква заштита пред законот и усогласување на националното законодавство со меѓународните стандарди за човекови права.

Национални стратегии и политики

Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022–2026[39] содржи политики насочени кон промовирање на еднаквост и спречување на дискриминација во Северна Македонија, посебно фокусирајќи се на ранливите групи, вклучувајќи ги и ЛГБТИ+ лицата. Стратегијата ги идентификува ЛГБТИ+ лицата како ранлива социјална група заедно со жените, лицата со попреченост, бегалците и другите маргинализирани популации. Како одговор на тековните предизвици со кои се соочуваат, документот повикува на зголемени напори во борбата против говорот на омраза и насилството. Ја нагласува важноста на кампањите за подигнување на свеста и целните активности за зајакнување на заштитата од дискриминација врз основа на фактори како што се етничката припадност, родовиот идентитет и попреченоста. Институционалните реформи се исто така клучна компонента на стратегијата. Во неа се истакнува потребата од континуирана обука на вработените во јавниот сектор за да им се помогне да ја препознаат и спречат дискриминацијата на ЛГБТИ+ лицата. Дополнително, владата има цел да ги интегрира политиките за недискриминација во образованието, здравството и социјалните услуги, осигурувајќи дека ЛГБТИ+ лицата имаат целосен и еднаков пристап до нивните права без да се соочуваат со системски бариери.

Стратегијата, исто така, ја нагласува важноста на соработката меѓу различни сектори, препознавајќи дека ЛГБТИ+ лицата често се соочуваат со повеќекратни, преклопувачки форми на дискриминација врз основа на пол, етничка припадност, попреченост или други идентитети. За да се справи со ова, владата се обврзува на партиципативен пристап, со што ставот на ЛГБТИ+ лицата ќе биде земен предвид при носење на закони и политики што влијаат врз нив. Сѐ на сѐ, оваа национална стратегија ги поставува правата на ЛГБТИ+ лицата како основна компонента на пошироките напори за еднаквост и недискриминација на Северна Македонија. Иако го препознава напредокот постигнат во последниве години, исто така ги нагласува постојаните предизвици со говорот на омраза, општествената стигма и пристрасноста на институциите. Документот содржи конкретни активности за зајакнување на правната заштита, зголемување на инклузијата и оснажување на ЛГБТИ+ лицата во повеќе сектори на општеството. Сепак, Стратегијата не содржи Национален акциски план за правата на ЛГБТИ+ лицата, како што беше најавено. Интерпарламентарната група го усвои Нацрт-националниот акциски план (НАП) за правата на ЛГБТИ+ лицата за унапредување и зајакнување на нивната правна и социјална заштита.[40] Сепак, тој останува неформален документ, бидејќи интерпарламентарната група е неформално тело составено од пратеници, претставници на ГО и други релевантни чинители.

39 Министерство за труд и социјална политика, „Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026“, април 2022 година, https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B0%20%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%20%D0%B8%20%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%20%20%202022-2026.pdf.

40 Собрание на Република Северна Македонија, „Усвоен нацрт-акциски план за активностите на ЛГБТИ-групата за 2023 година“, 3 јуни 2023 година, https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-usvoen-nacrt-akciski-plan-na-aktivnosti-na-lgbti-grupata-za-2023-godina.nspx.

Стратегијата за родова еднаквост 2022–2027[41] содржи повеќе референци за родовиот идентитет, нагласувајќи ја правната заштита, вклученоста во општеството и застапеноста во медиумите. Во документот се нагласува дека Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги содржи одредби со кои се спречува дискриминација во медиумските содржини врз основа на пол, род, сексуална ориентација и родов идентитет. Образованието е уште една исклучително важна област опфатена во стратегијата. Покрај тоа, предвидува ревизија на наставните програми за отстранување на дискриминаторските и стереотипните содржини, истовремено инкорпорирајќи родово сензитивни материјали кои препознаваат и вклучуваат разновидни родови идентитети. Сеопфатното сексуално образование е нагласено како суштинска алатка за зголемување на свеста и разбирањето на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и репродуктивното здравје, особено за ранливите групи. Документот, исто така, ја нагласува улогата на медиумите во обликувањето на општествените перцепции, залагајќи се за нестереотипно и инклузивно медиумско претставување на родовите идентитети. Се предлага обука на вработените во медиумите за да се избегнат дискриминаторски наративи и повикува на следење на медиумските содржини за да се спречи негативно прикажување на лица со родови разлики. Социјалната инклузија е уште еден клучен аспект на стратегијата, и целта е да се обезбеди еднаков пристап до правда за маргинализираните групи, вклучително и за лицата со разновидни родови идентитети. Се воведуваат мерки за да се обезбеди поддршка за менталното здравје на лицата со разновиден родов идентитет, за тие да добијат соодветни и недискриминаторски здравствени услуги. Понатаму, стратегијата ги проширува мерките за недискриминација на работното место, нагласувајќи нулта толеранција за сексизам и дискриминација врз основа на родов идентитет при вработувањето, во спортот и кај јавните услуги.

41 Министерството за труд и социјална политика, “Стратегија за родова еднаквост 2022 - 2027,” 28 јули, 2022, https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82_2022_2027.pdf.

Иницијативи за превенција, заштита и подигање на свеста, како и моментална состојба

Препораки од УПР

> *“117.191 Да се спроведат активности, вклучувајќи кампањи за подигнување на свеста, за справување со врсничкото насилство во училиштата, вознемирувањето преку интернет и дискриминацијата против ЛГБТИ децата (Израел);”* [42]

Извештај на ЕК за Северна Македонија за 2024 година

Извештајот на Европската комисија за напредокот на Северна Македонија за 2024 година[43] нагласува загрижувачки недостаток на превентивни мерки во врска со образованието и свеста за човековите права, особено кај средношколците и младите луѓе. Овој јаз во превентивните стратегии е особено алармантен со оглед на тоа дека и жртвите и значителен дел од сторителите на различни повреди на човековите права, вклучувајќи дискриминација и насилство, се помлади луѓе.

Отсуството на проактивно образование за човекови права во Северна Македонија покажува дека има системска слабост во пристапот на земјата кон поттикнување на култура на толеранција, граѓанска одговорност и правна свест кај младите. Иако постои правна рамка за решавање на повредите на човековите права, нивната ефикасност е намалена поради недостатокот на стратегии за рана интервенција. Оваа ситуација создава реактивен, а не превентивен пристап кон прашањата поврзани со човековите права.

Покрај тоа, неуспехот да се вклучи сеопфатното образование за човекови права во училишните програми значи пропуштена можност за долгорочни општествени промени. Недостатокот на такви иницијативи може да придонесе за нормализација на штетното однесување кај младите.

Друг критичен аспект е отсуството на поголеми кампањи за подигање на јавната свест насочени кон младите и општата популација. Без насочено информирање преку социјалните медиуми, училиштата и програмите на заедницата, многу млади поединци остануваат неинформирани за принципите на човековите права, последиците од нивните прекршувањата и достапните механизми за заштита.

42 Совет за човекови права на ОН, „Извештај на работната група за Универзален периодичен преглед* Северна Македонија“.

43 Европска комисија, „Извештај за Северна Македонија 2024“

Иницијативи за превенција, заштита и подигање на свеста

Официјални претставници на земјата кои ја поддржуваат Парадата на гордоста и реакциите на антиродовите движења и верските заедници

Претставници на Собранието и Владата ја поддржаа Парадата на гордоста во изминатите четири години со присуство на настанот, а министрите редовно држеа говори за поддршка на ЛГБТИ+ заедницата.[44,45] Сепак, допрва ќе се види како новата политичка партија која дојде на власт во мај 2024 година ќе реагира на Парадата на гордоста во 2025 година.

Растечкото влијание на антиродовите движења и ширењето на дезинформациите имаат видливо влијание врз развојот на политиките. Овие движења, често поттикнати од конзервативната и националистичка реторика, активно се спротивставуваат на законските и општествените движења кои се залагаат за родова еднаквост и ЛГБТИ+. Нивните наративи, често споделувани преку социјалните медиуми и одредени политички платформи, го искривуваат јавниот дискурс и создаваат отпор кон инклузивните политики и ги поткопуваат напорите за спроведување на прогресивните закони.

Пример за тоа е случајот со владиката Јаков Стобиски и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, што ги нагласи тензиите околу слободата на говорот и ЛГБТИ+ правата во Северна Македонија. Владиката ги опиша трансродовите лица како ментално болни, наведувајќи ги застарените стандарди на СЗО, поради што Комисијата ги осуди забелешките како дискриминаторски и повика на јавно извинување[46]. Во јуни 2023 година, Стобиски повторно ги критикувал предложените закони за родова еднаквост и матичната евиденција, нарекувајќи ги диктаторски и обвинувајќи ги невладините организации дека го користат застапувањето за човековите права за да ја нападнат Црквата. Тој повика на масовни протести против реформите.[47] Слично на тоа, во септември 2023 година, групата „Родителски фронт“ протестираше во Струмица против родовата идеологија која тие ја забележале во училишните материјали.[48] ТОва е одраз на поширокото

44 Voice of America, “Pride Parade in Skopje: Requests for the Freedom of Gender Choice in Civil Registry Records (Парада На Гордоста Во Скопје: Упатени Барања За Слободен Избор На Родот Во Матичните Книги),” June 26, 2022, https://mk.voanews.com/a/parada-na-gordosta-vo-skopje-2022/6633231.html.3,28]]},"issued":{"date-parts":[["2022",6,26]]}}}],"schema":"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}

45 Nezavisen.mk, “Pride Parade in Skopje, the LGBT Community Repeated Its Demands for Equal Opportunities, Non-Discrimination, and Social Inclusion. (Парада На Гордоста Во Скопје, ЛГБТ Заедницата Ги Повтори Барањата За Еднакви Можности, Недискриминација и Социјално Вклучување),” June 23, 2024, https://nezavisen.mk/parada-na-gordosta-vo-skopje-lgbt-zaednicata-gi-povtori-baranjata-za-ednakvi-mozhnosti-nediskriminacija-i-socijalno-vkluchuvanje/."plainCitation":"Nezavisen.mk, “Pride Parade in Skopje, the LGBT Community Repeated Its Demands for Equal Opportunities, Non-Discrimination, and Social Inclusion. (Парада На Гордоста Во Скопје, ЛГБТ Заедницата Ги Повтори Барањата За Еднакви Можности, Недискриминација и Социјално Вклучување

46 Commission on Prevention and Protection Against Discrimination, “Opinion No. 08-316/5 from 23.06.2023,” June 23, 2023.

47 fokus.mk, “‘It Is Scandalous for a Man to Become a Woman and to Change Gender with Just a Declaration,’ Said Vicar Bishop Jakov Stobiski.(„Скандалозно е Маж Да Станува Жена и Само Со Изјава Да Менува Пол“ Вели Викарниот Епископ Стобиски г. Јаков,” June 26, 2023, https://fokus.mk/skandalozno-e-mazh-da-stanuva-zhena-i-samo-so-izjava-da-menuva-pol-veli-vikarniot-episkop-stobiski-g-jakov/.

48 strumicanet.com, „Родителски фронт“ го одржа својот прв собир, испраќајќи порака до властите: „Нашите деца имаат родители- тие имаат мајки и татковци“. 15 септември, 2023, https://strumicanet.com/ %D1%80%D0%BE% D0% B4%D0%B8%D1%82% D0% B5%D0% BB%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1% 82-%D0% B3%D0% BE-% D0% BE% D0% B4% D1%80% D0% B6%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%98% D0% BE%D1% 82-%D0%BF/.% B0%

антиродово движење во Северна Македонија, каде што над 30 организации се спротивставија на реформите за промовирање на родово сензитивното образование, тврдејќи дека нивните активности се одбрана на традиционалните вредности и благосостојбата на децата.

Дополнително, во јуни 2023 година, Костадин Костадинов, градоначалникот на Струмица, Северна Македонија, јавно објави поништување на сите меморандуми помеѓу општината и организациите кои се залагаат за правата на ЛГБТИ+ лицата. Оваа одлука беше донесена по критиките кои беа насочени против него на социјалните медиуми откако во Струмица беа споделени лепенки со прешкртано виножито - симболот на ЛГБТИ+ заедницата.[49] По протестите кои ги организираше Македонската православна црква, поддржана од другите верски заедници, против законите за родова еднаквост и матичната евиденција, како и против претходно одржаната Парада на гордоста и барањата на ЛГБТИ+ лицата за еднакви човекови права, социјалните медиуми беа преплавени со говор на омраза и дезинформации. Ова не само што поттикна насилство туку ги продлабочи и општествените поделби за различни теми. Иако социјалните медиуми даваат можност за слободно изразување, тие честопати се злоупотребуваат за да се споделуваат штетни наративи.

Бидејќи државата не се спротивставува цврсто на овие наративи и не дава активна поддршка на правата на ЛГБТИ+ заедницата, придонесува за поширокиот проблем на стагнација на човековите права. Без проактивни мерки - како што се кампањите за јавно образование, ефективна правна заштита и институционална поддршка за ЛГБТИ организациите - земјата ризикува да назадува во однос на исполнување обврските за еднаквост и недискриминација.

Владина поддршка на ЛГБТИ Центарот за поддршка

Министерството за труд и социјална политика обезбеди финансиска поддршка за отворање на првото засолниште за лезбејки, геј, бисексуалци, трансродови и интерсексуални лица кои се жртви на насилство.[50] Дополнително, со поддршка на Министерството, беше отворена првата телефонска линија за итни случаи за ЛГБТИ+ лица кои се соочуваат со насилство.[51] Македонскиот хелсиншки комитет за човекови права го води засолништето со финансиска поддршка од разни донатори.[52] Обезбедува бесплатна правна помош, бесплатна психолошка поддршка и советување, стратешко застапување, следење на законите, кампањи за подигање на јавната свест, едукација и градење на капацитети за ЛГБТИ+ лицата да се вклучат во самозастапување. Дополнително, центарот обезбедува безбеден простор за социјализација и креативно изразување, поддршка на иницијативи во квир културата и уметноста, истовремено промовирајќи млади квир уметници, истовремено застапувајќи се за правата на ЛГБТИ+ и нудејќи засолниште и грижа за ЛГБТИ+ лицата кои доживеале насилство и/или се изложени на ризик од бездомништво во центарот „Сигурна куќа“.[53] Засолништето сега се соочува со финансиски тешкотии откако се повлече поддршката на УСАИД во Северна Македонија, бидејќи тие беа еден од главните финансиери на засолништето. Останува ситуацијата да се следи во иднина, вклучително и да се види дали засолништето може да се одржи со средства од други донатори или далии владата ќе инвестира ресурси како за да се најде системско решение.

49 1.on.mk, “ Костадин Костадинов влезе во војна со ЛГБТ организациите: Струмица излепена со „пречкртано виножито “, 21 јуни 2023 година, https://a1on.mk/macedonia/kostadin-kostadinov-vleze-vo-vojna-so-lgbt-organizaciite-strumica-izlepena-so-prechkrtano-vinozhito/.

50 Совет за човекови права на ОН, „Извештај на работната група за Универзален периодичен преглед* Северна Македонија“.

51 Исто.

52 Helsinki Committee for Human Rights, “LGBTI Support Centre (ЛГБТИ Центар За Поддршка),” n.d., https://mhc.org.mk/lgbti-centar-za-poddrshka/.

53 Хелсиншки комитет за човекови права, „ЛГБТИ Центар за поддршка“, без датум, https://mhc.org.mk/lgbti-centar-za-poddrshka/.

Национална телефонска линија за советување на ЛГБТИ+

На 5 август 2020 година, официјално започна со работа Националната телефонска линија за советување на ЛГБТИ+ лица.[54] Директната телефонска линија обезбедува безбеден простор за разговор со професионалец во врска со грижите за откривање на родовиот идентитет. самиот родов идентитет, проблемите во врските, депресијата, анксиозноста, вознемирувањето или малтретирањето на училиште, семејното насилство, дискриминацијата на работното место, живеењето со ХИВ, безбедните сексуални практики, самоубиствените мисли и друго. Советниците на директната телефонска линија се обучени професионалци како психолози, социјални работници и психотерапевти кои поминале специјализирана обука за работа со ЛГБТИ+ лица и давање на совети преку телефон.

Интерсекциска дискриминација на ЛГБТИ+ лица Роми

Стравот од отфрлање игра значајна улога во искуствата на ЛГБТИ+ Ромите. Многумина се двоумат отворено да го изразат својот идентитет, плашејќи се од исклучување од нивните заедници, кои и така веќе се соочуваат со голема дискриминација. Во исто време, тие честопати не се прифатени во рамките на поширокото ЛГБТИ+ движење, поради што се во позиција на социјална изолација. Со текот на годините, зголемениот верски конзерватизам во ромската заедница придонесе за намалување на толеранцијата, што предизвика многу ЛГБТИ+ лица да влезат во хетеросексуални бракови со цел да бидат прифатени во општеството.[55]

Покрај културните и социјалните бариери, економските тешкотии дополнително ја влошуваат нивната ситуација. Ромската заедница веќе се соочува со високи стапки на невработеност и ограничен пристап до образование. Овие фактори уште повеќе им отежнуваат на ЛГБТИ+ лицата да добијат стабилно вработување, поради што некои од нив се со несигурна или неформална работа, меѓу другото и како сексуални работници, што ги изложува на зголемени ризици од експлоатација и здравствени проблеми.[56] Менталното здравје е уште една област каде што ЛГБТИ+ Ромите се соочуваат со сериозни предизвици. Притисокот за вклопување, заедно со одбивањето од семејството и заедницата, често предизвикува сериозна анксиозност, депресија и емоционален стрес. Многумина живеат во тајност, и не можат да пристапат до психолошка и социјална поддршка што им е потребна.[57] Дискриминацијата во институциите ги усложнува овие проблеми. Здравствените и социјалните услуги честопати не се доволно инклузивни и давателите немаат свест за потребите на ЛГБТИ+ Ромите. Пристрасноста меѓу давателите на услуги ги обесхрабрува ЛГБТИ+ Ромите да бараат медицинска и психолошка помош, дополнително изолирајќи ги од основните ресурси.[58]

Поради двојната дискриминација со која се соочуваат ЛГБТИ+ Ромите во Северна Македонија итно е потребна поголема социјална инклузија и системски промени. Нивните искуства се одраз на длабоко вкоренетите предрасуди поради етничката припадност, сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Без поширока општествена свест и институционални реформи, тие ќе продолжат да се соочуваат со исклученост и пречки за отворено и безбедно живеење во нивните заедници.

54 Мрежа за заштита од дискриминација, „ЛГБТИ Центар За Поддршка – Сервиси и услуги“, пристапено на 28 март 2025 година, https://mzd.mk/mk/lgbt-servisi/.

55 okno,.mk, „Двојна дискриминација на геј Ромите“, 7 јули 2021 година, https://okno.mk/node/89912.

56 Исто.

57 Исто.

58 Исто.

Посебен јавен обвинител за следење на предметите на говор на омраза и дискриминација

Како значаен потег за зајакнување на борбата против делата од омраза и дискриминацијата, Основното јавно обвинителство во Скопје назначи посебен јавен обвинител кој ќе ги следи предметите со говор на омраза и дискриминација во земјата.[59] Ова назначување има за цел да ја зајакне ефикасноста и ефективноста на судските постапки поврзани со кривични дела мотивирани од омраза и дискриминаторски дела. Со назначување на специјализиран обвинител, Обвинителството се обидува да даде поголемо внимание на овие чувствителни случаи, како одраз на заложбата за почитување на правата на сите граѓани и промовирање на поинклузивно општество.

Судски пресуди поврзани со ЛГБТИ+ заедницата

Со историска пресуда, во март 2024 година Основниот суд во Неготино изрече условна казна затвор во траење од една година на лице од Демир Капија за говор на омраза поради сексуална ориентација. Ова е првата пресуда во Северна Македонија за отворено ксенофобични содржини насочени кон ЛГБТИ+ заедницата на социјалните медиуми.[60] Предметот произлезе од два вознемирувачки коментари објавени на Фејсбук во јули 2023 година, каде што обвинетиот повикува на насилство врз ЛГБТИ+ лицата. Овие дејствија се сметаат за прекршоци од член 394-г, став 1 од Кривичниот законик, кој криминализира ширење на расистички и ксенофобичен материјал преку компјутерски системи. Судот изрече условна казна: едногодишната затворска казна нема да биде извршена ако обвинетиот не стори друго кривично дело во период од една година од донесувањето на пресудата.

Во јуни 2023 година, Основниот суд во Битола донесе уште една значајна пресуда, која е првата пресуда за дискриминација на ЛГБТИ+ заедницата во Северна Македонија.[61] Судот утврди дека обвинетиот го прекршил правото на еднаков третман на ЛГБТИ+ лицата со вршење на тешки форми на дискриминација, вклучително и постојано вознемирување, преку објави на социјалниот медиум Фејсбук. Пред да поднесе тужба, граѓанската организација поднела претставки до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, која утврдила дека обвинетиот се занимавал со продолжено и повторено вознемирување поради родов идентитет, сексуална ориентација и припадност на маргинализирана група. Комисијата препорача дискриминаторот да ја отстрани навредливата содржина, да упати јавно извинување и да се воздржи од идни коментари кои поттикнуваат говор на омраза против ЛГБТИ+ заедницата. Обвинетиот не ја спроведе препораката на Комисијата во 30-дневниот законски рок, поради што ГО поднесе тужба. Пред пресудата на судот, обвинетиот јавно се извини за време на телевизиски пренос и ги избриша објавите на социјалните мрежи. Судот, согледувајќи ги доказите и наодите на Комисијата, потврди дека станувало збор за дискриминација.

59 Јавно обвинителство, „Номиниран Јавен обвинител за следење на предметите од омраза и дискриминација во Јавното обвинителство во Скопје", 6 август 2024 година, https://jorm.gov.mk/nominiran-javen-obvinitel-za-sledene-na-predmetite-od-omraza-i-diskriminaczija-vo-ojo-skopje/.

60 sdk.mk, „Судот во Неготино осуди обвинет за говор на омраза за сексуална ориентација, што е прва пресуда за отворена ксенофобија на социјалните мрежи против ЛГБТИ лицата. "28 март, 2024, https://sdk.mk/index.php/makedonija/sudot-vo-negotino-osudi-obvinet-za-govor-na-omraza-za-seksualna-orientatsija-shto-e-prva-presuda-za-otvorena-ksenofobija-na-sotsijalnite-mrezhi-protiv-lgbt-litsata/.

61 Квир центар, „Прва осудителна пресуда во Македонија за дискриминација кон ЛГБТ+ заедницата", 4 април 2024 година, https://skc.mk/2024/04/04/prva-osuditelna-presuda-vo-makedonija-za-diskriminacija-kon-lgbti-zaednicata/.

Со пресуда изречена на 3 октомври 2024 година, Основниот кривичен суд во Скопје прогласи 30-годишен жител на Скопје за виновен за сторено кривично дело од омраза - конкретно, насилство мотивирано од омраза поради сексуалната ориентација на жртвата и поврзаност со ЛГБТИ+ заедницата. Лицето ја признало вината и му била изречена условна казна од една година затвор, под услов да не стори друго кривично дело во рок од три години од донесувањето на пресудата. Предметот произлезе од инцидент кој се случил во август 2022 година, за време на јавен собир на плоштадот Скендербег во Скопје, организиран во знак на протест против нападот на 11-годишно дете. За време на настанот, член на ЛГБТИ+ заедницата бил физички нападнат од друго лице, кое вербално ја малтретирал, а потоа ја нападнал жртвата со удари и клоци, предизвикувајќи телесни повреди. Актот на насилство предизвикал страв и несигурност кај другите присутни на собирот.[62]

62 Јавно обвинителство, „Обвинет призна дека сторил насилство од омраза, изречена пресуда“, 3 октомври 2024 година, https://jorm.gov.mk/obvinet-prizna-deka-storil-nasilstvo-od-omraza-izrechena-presuda/.

Заклучок

Заштитата на правата на ЛГБТИ+ во Северна Македонија и понатаму се соочува со предизвици и покрај напредокот во однос на донесувањето на закони и меѓународните обврски. Дискриминацијата, насилството и социјалната исклученост продолжуваат да влијаат на секојдневниот живот на ЛГБТИ+ лицата и го ограничуваат нивниот пристап до основните права. Недостатокот на законско признавање на истополовите партнерства, несоодветното гонење на делата од омраза и отстранувањето на заштитените дискриминаторски основи од законите дополнително ја маргинализираат заедницата.

Иако националната правна рамка, како што е Законот за спречување и заштита од дискриминација, обезбедува основи за еднаквост, другите закони не се целосно усогласени со ЗЗСД. Полицијата, судските институции и јавните служби сѐ уште имаат проблеми ефикасно да се справат со дискриминацијата и делата од омраза. Стравот од пријавување на инциденти дополнително го влошува прашањето поради недоверба во властите.

Покрај тоа, порастот на антиродовите движења, отпорот кон признавањето на родовиот идентитет од страна на верските организации и отстранувањето на родово сензитивните образовни политики укажуваат на сѐ поголем општествен отпор кон инклузијата на ЛГБТИ+. Оваа стагнација во заштитата на човековите права носи ризик да ги поткопа заложбите на Северна Македонија во однос на пристапување во ЕУ и спроведување на препораките на ОН.

И покрај овие предизвици, постигнат е одреден напредок: добиени се неколку осудителни пресуди во предмети со дела од омраза и дискриминација, потоа добиена е одредена владина поддршка за ЛГБТИ+ засолништата и телефонските линии за помош и назначен е посебен јавен обвинител за предмети со говор на омраза. Овие случувања укажуваат на евентуален напредок, под услов и понатаму систематски да се спроведуваат реформите и политиките. Сепак, допрва треба да видиме како новата Влада избрана во мај 2024 година ќе се однесува кон некои од успесите постигнати во изминатите години. Отстранувањето на родовиот идентитет и сексуалната ориентација како заштитени карактеристики од Законот за основно образование е чекор назад во унапредувањето на правата на ЛГБТИ заедницата во земјата, што силно укажува на патот по кој властите ќе се движат во иднина. Покрај тоа, ставот на Владата кон ЛГБТИ заедницата ќе биде јасно оценет при одржувањето на Парадата на гордоста во летото 2025 година.

Препораки

- Да се признаат истополовите партнерства со носење закони кои ќе обезбедат еднакви права во однос на семејното право, наследството, здравството и социјалната заштита.
- Да се измени Кривичниот законик за експлицитно да се вклучи сексуалната ориентација и родовиот идентитет како заштитени основи при говор на омраза.
- Да се воспостават стандардизирани законски процедури за признавање на родот со самоопределување.
- Повторно да се воведе заштита за родовиот идентитет и сексуалната ориентација во Законот за основно образование.
- Да се зајакнат механизмите за надзор во Собранието за спроведување на одредбите за недискриминација и да се изврши усогласување со Законот за спречување и заштита од дискриминација.
- Да се организира систематско собирање податоци за дискриминацијата и делата од омраза за да се овозможи креирање политики базирани на докази и институционална отчетност.
- Да се развие сеопфатен национален акциски план за заштита на правата на ЛГБТИ+ лицата, како и стратегии за правна, социјална и економска инклузија.
- Да се прошири финансиската и институционалната поддршка за ЛГБТИ+ организациите во други области, како што се инвестирање во иницијативи за подигнување на свеста, градење толеранција, спротивставување на дезинформациите и сензибилизација на луѓето што не се ЛГБТИ+.
- Да се интегрираат сеопфатни содржини за човекови права во наставните програми, кои ќе го опфатат родовиот идентитет, сексуалната ориентација и недискриминацијата.
- Да се зголеми бројот на ЛГБТИ+ лица во јавните институции и во медиумите, да се промовира видливоста и да се нормализираат различните идентитети.

Користена литература

- a1on.mk (21 јуни, 2023 г.). Костадин Костадинов влезе во војна со ЛГБТ организациите: Струмица излепена со „пречкртано виножито", https://a1on.mk/macedonia/kostadin-kostadinov-vleze-vo-vojna-so-lgbt-organizaciite-strumica-izlepena-so-prechkrtano-vinozhito/.
- Собрание на Република Северна Македонија. (3 јуни, 2023 г.). „Усвоен нацрт акциски план на активности на ЛГБТИ групата за 2023 година", https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-usvoen-nacrt-akciski-plan-na-aktivnosti-na-lgbti-grupata-za-2023-godina.nspx.
- Генерален директорат за соседство и преговори за проширување (24 јули 2023). Извештај од скрининг – Северна Македонија. https://enlargement.ec.europa.eu/screening-report-north-macedonia_en
- Агенција на ЕУ за темелни права (28 март, 2025). Истражување на ЕУ за ЛГБТИК III: ЛГБТИК еднаквост на крстопат – Напредок и предизвици. Податоци за државата - Северна Македонија, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbtiq_survey-2024-country_sheet-north_macedonia.pdf..
- Европска Комисија (30 октомври, 2024). Извештај за Северна Македонија за 2024 година, https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5f0c9185-ce46-46fc-bf44-82318ab47e88_en?filename=North%20Macedonia%20Report%202024.pdf.
- Европска комисија против расизам и нетолеранција (20 септември 2023 година). Извештај на ЕКРИ за Северна Македонија. https://rm.coe.int/sixth-ecri-report-on-north-macedonia/1680ac8c47
- Frontline.mk. (17 мај, 2023). Пред пратеници и дипломати: И трансродовите лица имаат идентитет, https://frontline.mk/2023/05/17/pred-pratenici-i-diplomati-i-transrodovite-lica-imaat-identitet/.
- Министерство за правда (5 мај, 2021). Предлог на Закон за измени и дополнувања на Законот за матична евиденција, https://ener.gov.mk/files/propisi_files/ria1/1_1971772738MK%204052021enerSobranie.docx.
- Министерство за труд и социјална политика (без датум). Предлог-закон за родова еднаквост. https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2023/Предлог%20Закон%20за%20родова%20еднаквост.pdf
- Министерство за труд и социјална политика (април, 2022). Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022–2026. https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_/Национална%20стратегија%20а%20еднаквост%20и%20недискриминација%20%202022-2026.pdf
- Мрежа за заштита од дискриминација (28 март, 2025). ЛГБТИ Центар за поддршка – Сервиси и услуги. https://mzd.mk/mk/lgbt-servisi/
- nezavisen.mk (23 јуни 2024). Парада на гордоста во Скопје, ЛГБТ заедницата ги повтори барањата за еднакви можности, недискриминација и социјално вклучување. https://nezavisen.mk/parada-na-gordosta-vo-skopje-lgbt-zaednicata-gi-povtori-baranjata-za-ednakvi-mozhnosti-nediskriminacija-i-socijalno-vkluchuvanje/
- 360stepeni.mk. Владата ги повлече законските измени за промена на пол за да ги доусогласи со други одредби, без датум https://360stepeni.mk/vladata-gi-povleche-zakonskite-izmeni-za-promena-na-pol-za-da-gi-dousoglasi-so-drugi-odredbi/.

» a1.on.mk. Костадин Костадинов влезе во војна со ЛГБТ организациите: Струмица излепена со „пречкртано виножито” 21 јуни, 2023. https://a1on.mk/macedonia/kostadin-kostadinov-vleze-vo-vojna-so-lgbt-organizaciite-strumica-izlepena-so-prechkrtano-vinozhito/.

» Собрание на Република Северна Македонија. Усвоен Нацрт акциски план на активности на ЛГБТИ групата за 2023 година, 3 јуни, 2023. https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-usvoen-nacrt-akciski-plan-na-aktivnosti-na-lgbti-grupata-za-2023-godina.nspx.

» Комисија за спречување и заштита од дискриминација. „Мислење бр. 08-316/5 од 23.06.2023,” 23 јуни, 2023.

» Генерален директорат за соседство и преговори за проширување. „Извештај од скринингот - Северна Македонија,” 24 јули, 2023. https://enlargement.ec.europa.eu/screening-report-north-macedonia_en.

» Агенција на ЕУ за основни права. „Анкета на ЕУ за LGBTIQ III Еднаквост на крстопат: Напредок и предизвици. Податоци за државата - Северна Македонија.” Пристапео на 28 март, 2025. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbtiq_survey-2024-country_sheet-north_macedonia.pdf.

» Европска комисија. „Извештај за Северна Македонија 2024,” 30 октомври, 2024. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/5f0c9185-ce46-46fc-bf44-82318ab47e88_en?filename=North%20Macedonia%20Report%202024.pdf.

» Европска Комисија против расизам и нетолерацнија. „Извештај на ЕКРИ за Северна Македонија,” 20 септември, 2023. https://rm.coe.int/sixth-ecri-report-on-north-macedonia/1680ac8c47.

» fokus.mk. „Скандалозно е маж да станува жена и само со изјава да менува пол“ вели викарниот епископ Стобиски г. Јаков,” 26 јуни, 2023. https://fokus.mk/skandalozno-e-mazh-da-stanuva-zhena-i-samo-so-izjava-da-menuva-pol-veli-vikarniot-episkop-stobiski-g-jakov/.

» (23 јуни, 2024). „Пред Пратеници и Дипломати: И Трансродовите Лица Имаат Идентитет” 17 мај, 2023. https://frontline.mk/2023/05/17/pred-pratenici-i-diplomati-i-transrodovite-lica-imaat-identitet/.

» Хелсинки комитет за човекови права. “ЛГБТИ Центар за поддршка“ без датум. https://mhc.org.mk/lgbti-centar-za-poddrshka/.

» Илга Европа. „Правно признавање на родот за 2025, Главни наоди,” без датум. https://rainbowmap.ilga-europe.org/categories/legal-gender-recognition/.

» meta.mk. „Отворена е телефонска линија за советување и поддршка на ЛГБТИ лица,” 8 мај, 2020. https://meta.mk/otvorena-e-telefonska-linija-za-sovetuvanje-i-poddrshka-na-lgbti-licza/.

» Министерство за правда. „Нацрт закон за измена и дополнување на Законот за матична евиденција,” 5 мај, 2021. https://ener.gov.mk/files/propisi_files/ria1/1_1971772738MK%204052021enerSobranie.docx.

» Министерство за труд и социјална политика. „Предлог закон за родова еднаквост,” без датум. https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2023/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82.pdf.

» –––. „Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026,” април 2022. https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B0%20%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%20%D0%B8%20%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%20%20%202022-2026.pdf.

» ———. „Стратегија за родова еднаквост 2022 - 2027," 28 јули, 2022. https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategija_/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%B7%D0%B0_%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82_2022_2027.pdf.

» Мрежа за заштита од дискриминација. „ЛГБТИ Центар За Поддршка – Сервиси и Услуги." Пристапено на 28 март, 2025. https://mzd.mk/mk/lgbt-servisi/.

» Nezavisen.mk. „Парада на гордоста во Скопје, ЛГБТ заедницата ги повтори барањата за еднакви можности, недискриминација и социјално вклучување," 23 јуни, 2024. https://nezavisen.mk/parada-na-gor-dosta-vo-skopje-lgbt-zaednicata-gi-povtori-baranjata-za-ednakvi-mozhnosti-nediskriminacija-i-socijalno-vklu-chuvanje/.

» Службен весник на Република Северна Македонија. Кривичен законик, 80/1999; 48/2001; 4/2002; 16/2002; 43/2003; 19/2004; 40/2004; 81/2005; 50/2006; 60/2006; 73/2006; 87/2007; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 143/2012; 166/2012; 55/2013; 82/2013; 14/2014; 27/2014; 28/2014; 41/2014; 41/2014; 115/2014; 132/2014; 160/2014; 199/2014; 196/2015; 226/2015; 97/2017; 170/2017; 248/2018; 36/2023; 188/2023; § (без датум).

» ———. Закон за измени и дополнување на Законот за основно образование, 3/2025 § (без датум).

» ———. Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, 3/2014; 44/2014; 101/2014; 132/2014; 13/2016; 142/2016; 132/2017; 168/2018; 248/2018; 27/2019; 154/2019; 42/2020; 2/2021; 48/2021; 77/2021; 154/2023; 55/2024; 193/2024; § (без датум).

» ———. Закон за извршување на санкции, 99/2019; 220/2019; 236/2022; 74/2024; § (без датум).

» ———. Закон за семејство, 80/1992; 9/1996; 19/2000; 18/2001; 79/2001; 38/2004; 60/2005; 33/2006; 84/2008; 117/2009; 67/2010; 156/2010; 39/2012; 44/2012; 38/2014; 115/2014; 138/2014; 104/2015; 150/2015; 122/2018; 51/2021; 53/2021; 199/2023; § (1992).

» ———. Закон за правда на децата, 66/2024; 55/2025; § (без датум).

» ———. Закон за спречување и заштита од дискриминација, 258/2020 § (2020).

» ———. Закон за спречување и заштита од насилство против жени и семејно насилство, 24/2021; 39/2025; § (без датум).

» ———. Закон за заштита на децата, 23/2013; 12/2014; 44/2014; 144/2014; 10/2015; 25/2015; 150/2015; 192/2015; 27/2016; 163/2017; 21/2018; 198/2018; 104/2019; 146/2019; 275/2019; 311/2020; 294/2021; 150/2022; 236/2022; 236/2022; 17/2025; § (n.d.).

» ———. Закон за јавно обвинителство, 42/2020 § (без датум).

» ———. Закон за правата на пациентите, 82/2008; 12/2009; 53/2011; 150/2015; 190/2019; 122/2021; § (без датум).

» ———. Закон за социјална заштита, 104/2019; 146/2019; 275/2019; 302/2020; 311/2020; 163/2021; 294/2021; 99/2022; 236/2022; 273/2022; 65/2023; § (без датум).

» okno,.mk. „Двојна дискриминација на геј Ромите," 7 јули, 2021. https://okno.mk/node/89912.

» Plusinfo.mk. „Разбудете се, ни доаѓаат по децата! „Родителски Фронт" повикува на протест против ЛГБТ индоктринација," 14 септември, 2023. https://plusinfo.mk/razbudete-se-ni-doa-aat-po-decata-roditels-ki-front-povikuva-na-protest-protiv-lgbt-indoktrinaci-a/.

» ———. „Тоа што ни го прават со предлог-законите е диктатура. Епископ Јаков удри по невладините организации," 27 јуни, 2023. https://plusinfo.mk/toa-shto-ni-go-pravat-so-predlog-zakonite-e-diktatura-episkop-akov-udri-po-nevladinite-organizacii/.

» Основно јавно обвинителство. „Номиниран јавен обвинител за следење на предметите од омраза и дискриминација во ОЈО Скопје," 6 август, 2024. https://jorm.gov.mk/nominiran-javen-obvinitel-za-sledene-na-predmetite-od-omraza-i-diskriminaczija-vo-ojo-skopje/.

» ———. „Обвинет призна дека сторил насилство од омраза, изречена пресуда," 10 март, 2024. https://jorm.gov.mk/obvinet-prizna-deka-storil-nasilstvo-od-omraza-izrechena-presuda/.

» Квир центар. „ Прва осудителна пресуда во Македонија за дискриминација кон ЛГБТИ+ Заедницата," 4 април, 2024. https://skc.mk/2024/04/04/prva-osuditelna-presuda-vo-makedonija-za-diskriminacija-kon-lgbti-zaednicata/.

» sdk.mk. „Судот во Неготино осуди обвинет за говор на омраза за сексуална ориентација, што е прва пресуда за отворена ксенофобија на социјалните мрежи против ЛГБТИ-лицата," 28 март, 2024. https://sdk.mk/index.php/makedonija/sudot-vo-negotino-osudi-obvinet-za-govor-na-omraza-za-seksualna-orientatsija-shto-e-prva-presuda-za-otvorena-ksenofobija-na-sotsijalnite-mrezhi-protiv-lgbt-litsata/.

» SlobodnaEvropa.mk. „Камбери: епископот Стобиски го злоупотреби правото на слобода на говор," 6 февруари, 2023. https://www.slobodnaevropa.mk/a/kamberi-episkopot-stobiski-go-zloupotrebi-pravoto-na-sloboda-na-govor/32483583.html.

» strumicanet.com. „Родителски Фронт" го одржа својот прв собир од кој испратија пораки до надлежните – „нашите деца имаат родители, имаат мајки и татковци", 15 септември, 2023. https://strumicanet.com/%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82-%D0%B3%D0%BE-%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BE%D1%82-%D0%BF/.

» Tocka.com.mk. „Владика ги опомена пратениците дека ќе бидат лишени од погреби и венчавки ако гласаат 'за' спорните закони, Најчевска ги нарече 'црковна мафија')," 29 јуни, 2023. https://tocka.com.mk/vesti/449902/vladika-gi-opomena-pratenicite-deka-ke-bidat-liseni-od-pogrebi-i-vencavki-ako-glasaat-za-spornite-zakoni-najcevska-gi-narece-crkovna-mafija.

» Совет на ООН за човекови права. „Национален извештај доставен согласно Резолуцијата 5/1 и 16/21 на Советот за човекови права* Северна Македонија," 5 февруари, 2024.

» ———. „Извештај на работната група за Универзалниот периодичен преглед* Северна Македонија" Пристапено на 28 март, 2025. https://docs.un.org/en/A/HRC/57/11.

» Обединети нации „Резиме на поднесоците на засегнатите страни за Северна Македонија - Извештај на Канцеларијата на високиот претставник на ООН за човекови права **," 22 февруари, 2024.

» Гласот на Америка „Парада на гордоста во Скопје: Упатени барања за слободен избор на родот во матичните книги," 26 јуни, 2022. https://mk.voanews.com/a/parada-na-gordosta-vo-skopje-2022/6633231.html.